

ŠPOREROVI STIHOVI
U »ALMANAHU ILIRSKOM« (1823.)

Mirko Tomasović

Potrebno je ponešto ispraviti uobičajenu predodžbu o književnom životu i djelatnosti u predpreporodno vrijeme, tj. u prvim trima desetljećima XIX. stoljeća. Umjesto o apatiji, bolje bi bilo govoriti o vidljivim znacima buđenja, o oživljavanju zanimanja ne samo za jezična i pravopisna pitanja nego i za književne tekstove. Tada se pojavio i prvi beletristički zbornik, potvrda težnje za ustanovljavanjem i uspostavom estetske komunikacije sa čitateljstvom, pokraj kalendarskih i poučnih knjiga. Riječ je o *Almanahu ilirskom* za godinu 1823. »s različnima pjesmama i pripovjestima, za prudnost i ugodnost složen«¹ u nakladi i izvedbi Jurja Matije Šporera (1795.–1884.). Programatski je almanah namijenjen, dakle, koristi i ugodi, slično Šenoinu *Viencu* (»zabavi i pouci«). Taj dugovječni književni poslenik (još se potpisivao Đuro, Juro, Matić, Špor, Šporer–Matić) iz naših je literarnih povjesnica uglavnom poznat kao preteča tzv. ilirskog pokreta, što je uistinu i bio, ali ne samo to. Njegov opus broji, naime, desetak drama, jedan roman, prijevod Racineove *Fedre*, Shakespeareova *Trgovca mletačkog*, Alfierieva *Don Garcije*,² ne uvršćujući ovdje radove mu iz liječničke struke. Golemi Šporerovi naponi da se probije na hrvatsku pozornicu i da skrene pozornost općenito na svoja djela nisu dali gotovo nikakva učinka. Dva su razloga, čini mi se, njegove nezaslužene marginalizacije. Pripadao je međunaraštaju, pa su njegove zamisli, primjerice za Maksimilijana Vrhovca, rođena 1757. bile preuranjene; nije se znao ili nije htio poput Janka Draškovića, rođena 1770., uklopiti u Gajev program, koji se počeo ostvarivati, kad je Šporer već u četrdesetim godinama života. Drugi je razlog, što

je naš pisac u nekim elementima skeptičan prema Gajevoj reformi, tvrdoglavo ustrajući na svojim jezično–pravopisnim stajalištima. U pogledu jezika on provodi osebnju koncepciju sljublivanja štokavsko–kajkavsko–čakavskih idioma s temeljnicom u baštini dubrovačkih pjesnika i s dosta vlastitih novotvorevina, a u pravopisu odbacuje dijakritičke znake. Kako su Gaj i njegovi sljedbenici bili posebice osjetljivi prema standardu, Šporerovi su im tekstovi djelovali devijatno i zazorno, pa su ih, jednostavno kazano, ignorirali. Rečeni zazor prenio se i na postromantičarsku generaciju, štoviše i na kasnije pobornike devetnaestostoljetnih ideala jezične i pravopisne unifikacije. Znakovita je ocjena³ Frana Ilešića, jedinog Šporerova monografa, koji zaključuje da je on griješio zbog zablude misleći da jezik oblikuju pjesnici a ne narod, što se priklonio »jezičnom historicizmu« uporabom izraza iz hrvatske renesansne i barokne tradicije, te poglavito što se nije opredijelio za jedinstvenu štokavštinu. To bi bio Šporerov smrtni grijeh zbog kojega je ispaštao njegov književni rad. Je li to baš bio neoprostiv čin? Može se razumjeti donekle jezična i pravopisna razdražljivost iz prošlog stoljeća, a manje činjenica da Šporeru ni naše stoljeće nije udijelilo indulgenciju, sudeći po oskudnom zanimanju⁴ za njegovo djelo, koje se olako otpisuje, prelijeće s nekoliko redaka ili rečenica u povijestima hrvatske književnosti. Obescjenjujući se sudovi ne smiju donositi, to nam nalaže elementarna stručna etika, ako neki opus nije proučen, kritički istražen, objavljen u cjelini, pače ni pročitano. Odreći se Šporerovih desetak drama i inih tekstova s općenom ocjenom da su proizvod diletanta, što se redovito preuzimlje iz Barčeve *Hrvatske književnosti*,⁵ postupak je koji traži reviziju s obzirom samo na kontinuitet i smjernice nacionalne tradicije, a da ne govorimo o drugim možebitnim značajkama i vrijednostima njegova opusa. Škoda je što reprint *Almanaha ilirskog*,⁶ uz pobudni esej o Šporeru iz pera Ive Frangeša, nije izazvao pravi odjek.⁷

Utvrđimo još jednom činjenicu da je taj zbornik po strukturi i tekstovima navjestitelj *Kola* (1842.), što se pojavljuje dvadesetak godina kasnije. Počinje znakovito citatom iz Gundulića, kao što će to u zadaći lozinke često činiti i urednici *Danice*, u programatskom predgovoru apostrofira se navlastito jezik, te zapostavljanje materinske riječi poput Štoosa. U beletrističkom odjeljku, sukladno kakvoj književnoj reviji, čitatelji su mogli naći zabavno štivo: priče po Herderu, novelu *Almanzai* sentimentalno–salonske vrste francuskog auktora Baculara d'Arnauda, ulomke iz Ivaniševićeve zbirke *Kita cvitja razlikova* (i tog su pjesnika s Braća iz XVII. stoljeća rado citirali u *Danici*), te napokon dvije pjesme samog Šporera, što su me i ponukale na malu analizu.

Imademo, dakle, dvije izvorne hrvatske pjesme, objavljene g. 1823., kad su lirski objavci rijetki, pa su već po tome pjesnički dokumenti vremena. Jedna je od tih pjesama štoviše na opće teme, refleksivna, nije dakle rodoljubna ili ljubavna, što je redovito vrstni izbor na počecima hrvatskog pjesnikovanja u XIX. stoljeću. Po tome je opet dvadesetak godina prethodila Preradovićevim motivima. *Suza i pjevanje*, naime, sastav je od trideset stihova, u kojima Šporer opjevava nerazdruživost patnje i pjesme u tijeku ljudskoga života. Teza je na prvi pogled romantičarska, ali je razrađena na klasicistički način,⁸ prati spomenutu kob od zipke pa do groba u pet kitica: prva je gnomički intonirana, druga govori o djetinjstvu, treća o mladičkoj, četvrta o zreloj, i peta o staračkoj dobi. Pjesnik parafrazira, kako su to običavali činiti francuski klasicisti, opće zapažaje prema utvrđenom rasporedu sa stanovitom retoričkom dinamikom. Treća je kitica odjek petrarkističkih opisa:

Krasnosti mocs, ko mladenac vech chuti;
Ljubavi plamen mnjenje njegov zmuti.
Pjeva ad ljubavi, dok mu kaxe
Njegov mokro oko, ljubav laxe. —
Ljutu bol is persih suza zeme,
Mir mu nosi opet milo vreme.⁹

Kako vidimo, Šporerova pjesma ima za tada netipičan metrički izbor. Kitice su zapravo više grafički obilježene nego strofički, jer je rima parna, aleksandrinska, a izmjenjuju se jambski jedanaesterci (prva dva stiha) i deseterci (ostala četiri). Kitice su zaokružene cjeline poput mini-činova, a i ima ih pet, uvijek s istim raspoređajem jedanaesteraca i dvanaesteraca, a najveći će nam pozor izazvati vjerojatno prva uporaba jambskog jedanaesterca u hrvatskoj versifikaciji. Istina, Šporer je u tragediji *Edipos*, napisanoj 1818.–1819., prije ove pjesme, koristio nerimovane jambске metre (on ih zove *jambi neromoniti*) jedanaesterce pomiješane s desetercima, bolje reći stihove od deset i jedanaest slogova. No, u *Suzi i pjevanju* nahodimo deset rimovanih i dobro jambski intoniranih jedanaesteraca:

Dva ljepa dara nebo nama dade
ka sricnost u to tužno bitje sade.¹⁰

Metrička struktura citiranog jedanaesteračkog dvostiha pokazuje sve odlike dobro izgrađenog stiha, odgovara paradigmatički Kombolovom ekvivalentu za

talijanski *endecasillabo*. Kombolov pak prijevodni jambski jedanaesterac općenito se drži dostignutim standardom, primjernim, a pojavio se u njegovim prvim prepjevima *Pakla*, gotovo sto godina poslije (1928.) od ove Šporerove pjesme. To će reći da Šporer ima metričko uho, da je sudjelovao u procesima hrvatske versifikacije. Kao što u dramama s *jambima neromonitim* utro put dramskom stihu Franje Markovića, ispisao je u izvornoj pjesmi prije Rakovca i Antuna Mihanovića¹¹ rane hrvatske jedanaesterce, i ponajpravičnije, držimo li se Kombolova parametra. Određujući vrsnoću Kombolova jedanaesterca, naveo sam u jednoj studiji^{11a} ovaj primjer:

Ti veliš: »Vidim vatru, zrak i vodu
i zemlju i sve mješavine njine
gdje malo traju i gdje trpe škodu,
Raj, VII, 126–128

Značajke su mu nenaglašena jednosložnica na početku stiha, treći slog nenaglašen, peti također sa cezurom nakon njega, šesti naglašen, deseti također, a to je sve usklađeno u citiranim Šporerovim jedanaesticima. Rima je ženska također i podudara se u položaju naglaska. Istu tendenciju i s još boljom rimom očituje i slijedeći Šporerov jedanaesterački par:

Zahman, ko mux, se uvik nada, xudi,
Do konca xitka tog se kini, trudi.¹²

Uglavnom, Juraj Matija Šporer, vjerojatno zahvaljujući poznavanju talijanske i njemačke poezije, uvodi jambski jedanaesterac u hrvatsko stihotvorstvo, čak u pjesmi *Suza i pjevanje* nudi nekoliko primjerenih uzoraka. Evo još jednog:

Razigra, spjeva dete dne i nocsi,
Ar josh ne chuti xelje vrucse mocsi.¹³

U drugoj svojoj pjesmi iz *Almanaha ilirskog* Šporer se prepustio dražestima osmerca na način njegovih miljenika dubrovačkih pjesnika. *Pjevanje drustveno* je napitnica, vinska pjesma, prethodnica *Vinjagama* Mirka Bogovića:

Csashu primte napunitu
S–sokom lozjeg dobrog ploda
Nima mjesta na tim svitu
Koje takvo vince poda.¹⁴

Strofa je pak četverostih (*a b a b*) nalik onomu iz Gundulićeva *Osmana*, iz kojeg u Šporerovu pjesmu struje i pjesnički izričaji:

Vrime oto hitro hodi
U kome veselje stoji.
Sve dojduche himbu vodi
Sadasje svu radost goji.¹⁵

I po *Osmanoljublju* Šporer je, dakle, srodnik godinu dana mlađem Antunu Mihanoviću (r. 1796.) No, raspoloženje u njegovoj pjesmi nije barokno već renesansno:

Uxivajte svi po svuda,
Kadi dobra sricsa zviru,
Dok od onog velog suda
Dospje vrime slatkog mira.¹⁶

Čini se po toj kitici i cijeloj napitnici da je ova pjesma od tridesetak stihova nastala za vrijeme Šporerovih studentskih dana u Beču (1818.–1819.), kada se posve oduševio za promicanje hrvatskoga jezika i poezije, pa je to iskazivao i vlastitim okušajima. Zanimljivo je da u svoje stihove pod utjecajem tradicijskih ideala unosi i ikavske oblike (slijedom možda Lucića, Marulića):

Tako dabi vasha mladost
U veselju svega svita,
Svaku sricsu svaku radost
Uxivala mnogo lita.¹⁷

Te nam natuknice dokumentiraju jednu važnu činjenicu: proces posvajanja nacionalnih pjesnika iz renesanse i baroka u nas je počeo već dvadesetih godina XIX. stoljeća, što je važna stečevina hrvatskoga preporodnog razdoblja, »rinascimenta«, te korespondira sa smjernicama europskog romantizma, osobito u romanskim književnostima. Citirane kitice iz Šporerova *Pjevanja drushtvenog* također pokazuju da je on u tekstovima provodio izriječkom svoju jezikoslovnu zamisao sljubljivanja prema potrebi ikavice, ijekavice i ekavice, svih govora i narječja, kojima su se izražavali hrvatski pjesnici, sljubljivanja u svrhu stvaranja modernoga književnog jezika i medija. Držim na kraju da mu tu tobožnju krivnju

treba napokon ne amnestirati, otpisati, nego prebrisati i poraditi na temeljitijoj kritičkoj prosudbi Šporerova nemala opusa, jer njegov književni jezik nije neka hirovita zastrana, a ni zapreka u razumijevanju, ako smo iole upućeni u hrvatsko pjesničko naslijeđe i ako prihvaćamo jezičnu razvedenost tog naslijeđa kao izražajnu dobrobit.

Što se pak tiče predstavljenih Šporerovih pjesama, one u dosadašnjoj literaturi nisu popraćene ama baš nikakvim osvrtom i ocjenom, izim Frangešove, u kojoj stoji da »pokazuju autorovu načitanost, pa čak i dobro poznavanje starijih pjesnika hrvatskih čiji mu način omogućuje da složi relativno dobre stihove«. ¹⁸ Nadam se da je ta ocjena potkrijepljena u ovom dijalogu i potvrdno proširena, štoviše da je u suglasju s napomenom o »poetski elokventnim« ¹⁹ mjestima u Šporerovim tragedijama, kao što je, primjerice, govor Edipa iz istoimene drame (čin III., prizor 2.).

Jokasta! mila vojno, zašto tražiš
Samoćom svedjer pitat tuge tvoje,
I neć' da gledaš povjetarca jasnos,
Ka obstinu jur naše zidine.
Rumena zora nad bregovim blizim,
Ti kaže svijetlo nebo istoka,
Koje od davna nam kriješe tmina magla.²⁰

BILJEŠKE

- ¹ U Karlovcu gornjem, u utishtenici Pretnerovoj.
- ² Vidjeti F. Ilešić, »Đuro Matija Šporer«, *Rad, knjiga 218.*, JAZU (HAZU), 1918.
- ³ O. c., str. 212.
- ⁴ Samo tri bibliografske jedinice: Mirko Tomasović, »Tragedije Matije Jurja Šporera ili o odjecima klasicizma u hrvatskoj književnosti«, *Umjetnost riječi, br. 3*, Zagreb 1976., pretiskano u knjizi *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*, Zagreb, 1979.; *Hrvatska drama 19. stoljeća* u izboru i tekstovnoj obradbi N. Batušića, Split, 1986. (Đuro Matija Šporer s ulomkom iz tragedije *Edipos*, str. 75–85); I. Frangeš, »Đuro Matić Šporer — preteča ilirizma«, pogovor pretisku reprinta *Almanaha ilirskog*, Karlovac, 1990., str. 3–14.
- ⁵ *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, Knjiga I., *Književnost ilirizma*, Zagreb, 1964., str. 190–191.
- ⁶ Izdavači: Ogranak Matice hrvatske, Gradska biblioteka »Ivan Goran Kovačić«, Karlovac 1990.
- ⁷ Vidjeti M. Tomasović, »Trag preporodnog maratonca«, *Oko*, 9. kolovoza 1990., str. 27.
- ⁸ O evidentnoj recepciji francuskoga klasicizma u Šporerovim tragedijama, potanje govorim u radu navedenom u bilješci 4, posebice na str. 301–303.
- ⁹ Citat prema reprintu, str. 51. Poštujući auktorovu volju, ostavio sam u citiranju njegov način pisanja dijakritičkih i inih pravopisnih znakova.
- ¹⁰ O. c., str. 50.
- ¹¹ Rakovec, primjerice, u sonetu »Ilirstvo«, *Danica ilirska*, 1843.; Antun Mihanović pak u sonetu »Viđena«, *Danica ilirska*, 1844.
- ^{11a} »Hrv. prepjevi starotalijanske lirike«, *Komparatistički zapisi*, Zagreb, 1976., str. 40–41.
- ¹² O. c., str. 51.
- ¹³ O. c., str. 50.
- ¹⁴ O. c., str. 52.
- ¹⁵ O. c., str. 53.
- ¹⁶ O. c., str. 54.
- ¹⁷ O. c., str. 53.
- ¹⁸ O. c. (bilješka 4), str. 13.
- ¹⁹ Vidjeti M. Tomasović, o. c. (bilješka 4), str. 298.
- ²⁰ Citirano prema N. Batušiću (bilješka 4), str. 80.